

UOT 517.951

Gülnarə Həzi qızı Paşayeva
Qarabağ Universitetinin ingilis dili müəllimi
<https://orcid.org/0009-0005-7095-6395>
E-mail: gulnara.pashayeva@karabakh.edu.az
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).106-109](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).106-109)

DİFERENSİAL YANAŞMANIN TƏLƏBƏ İŞTİRAKINA TƏSİRİ VƏ TƏTBİQ STRATEGİYALARI

Гюльнара Гязи гызы Пашаева
преподаватель английского языка Карабахского Университета

ВЛИЯНИЕ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА НА УЧАСТИЕ СТУДЕНТОВ И СТРАТЕГИИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ

Gulnara Hazi Pashayeva
English teacher at Karabakh University

THE IMPACT OF THE DIFFERENTIATED APPROACH ON STUDENT PARTICIPATION AND ITS IMPLEMENTATION STRATEGIES

Xülasə. Bu məqalə, təhsil sistemində tələbə iştirakını artırmaq məqsədilə tətbiq olunan diferensial yanaşmasının təsirini araşdırır. Diferensiallaşma metodları, tələbələrin fərdi ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış tədris strategiyası olaraq, sinifdə daha aktiv iştirak və daha yüksək akademik nailiyyətlər əldə etməyə imkan yaradır. Məqalə, diferensiallaşmanın tətbiqi ilə tələbə iştirakını necə artırdığı, fərdi öyrənmə tərzlərinə uyğun yanaşmaların əhəmiyyəti, həmçinin bu yanaşmanın təhsil prosesinə müsbət təsirləri haqqında müzakirələr təqdim edir. Araşdırma, müəllimlər üçün bu metodların praktik tətbiqi, fərdi yanaşma, motivasiyanın artırılması və inklüziv təhsil prinsiplərinin rolunu vurğulayır. Nəticədə, diferensial yanaşmasının müasir təhsil siyasətində vacib bir yer tutduğu və onun tələbələrin iştirakını və ümumi təhsil uğurlarını müsbət təsir etdiyi qeyd edilir.

Tələbə iştirakçılığı təhsil prosesinin vacib bir hissəsidir və akademik nailiyyətlərə, motivasiyaya və ümumi təhsil uğuruna təsir edir. Diferensial yanaşma tələbələrin müxtəlif ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış tədris strategiyası olaraq, müasir təhsil mühitində önəm qazanmışdır. Fərqli bacarıq səviyyələri, öyrənmə üslubları və maraqları olan siniflərdə, diferensiallaşdırma tələbələrin iştirakını qorumaq və artırmaqda mühüm rol oynayır.

Açar sözlər: *təlim, diferensiallaşma, aktiv iştirak, təhsil, tələbə, motivasiya*

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние дифференцированного подхода, применяемого с целью повышения участия студентов в образовательной системе. Методы дифференциации, как стратегия обучения, адаптированная к индивидуальным потребностям студентов, создают возможности для более активного участия в аудитории и достижения более высоких академических результатов. В статье обсуждается, как дифференциация способствует увеличению участия студентов, значение подходов, соответствующих индивидуальным стилям обучения, а также положительное влияние этого подхода на образовательный процесс. Исследование подчеркивает практическое применение этих методов для преподавателей, важность индивидуального подхода, повышение мотивации и роль принципов инклюзивного образования. В результате отмечается, что дифференцированный подход занимает важное место в современной образовательной политике и оказывает положительное влияние на участие студентов и общий образовательный успех.

Участие студентов является важной частью образовательного процесса, оказывая влияние на академические достижения, мотивацию и общий образовательный успех. Дифференцированный

подход, как стратегия обучения, адаптированная к различным потребностям студентов, приобрел значительную важность в современной образовательной среде. В аудиториях с разными уровнями навыков, стилями обучения и интересами дифференциация играет ключевую роль в поддержании и увеличении вовлеченности студентов.

Ключевые слова: обучение, дифференциация, активное участие, образование, студент, мотивация

Abstract. This article explores the impact of the differentiated approach applied to increase student participation in the education system. Differentiation methods, as a teaching strategy tailored to students' individual needs, create opportunities for more active classroom participation and higher academic achievement. The article discusses how differentiation enhances student participation, the importance of approaches that align with individual learning styles, and the positive effects of this approach on the educational process. The research highlights the practical application of these methods for teachers, the significance of individualized approaches, the enhancement of motivation, and the role of inclusive education principles. As a result, it is noted that the differentiated approach holds an important place in modern educational policies and positively influences student participation and overall academic success.

Student participation is a crucial part of the educational process, affecting academic achievement, motivation, and overall educational success. The differentiated approach, as a teaching strategy tailored to students' diverse needs, has gained importance in contemporary educational settings. In classrooms with varying skill levels, learning styles, and interests, differentiation plays a key role in maintaining and increasing student engagement.

Keywords: teaching, differentiation, active participation, education, student, motivation

1. Diferensiallaşma və tələbə iştirakının əlaqəsi. Təlim prosesində tələbə iştirakı onların diqqət, maraq, həvəs və təhsil prosesinə bağlılığını əhatə edir. O, əsasən üç kateqoriyaya bölünür: davranış iştirakçılığı, emosional iştirakçılıq və kognitiv iştirakçılıq (Fredricks, Blumenfeld və Paris, 2004, s. 61). Diferensial yanaşma bu üç aspektə müsbət təsir edərək, daha interaktiv və dinamik bir sinif mühiti yaradır.

1.1. Davranış iştirakı. Davranış iştirakçılığı, tələbələrə dərslərdə aktiv iştirakı, müntəzəm iştirak və dərslər zamanı diqqətli olmaları ilə xarakterizə olunur. Diferensial yanaşma tədris, tələbələrə fərdi öyrənmə üsullarına uyğun müxtəlif fəaliyyətlər təqdim edərək davranış iştirakçılığını təşviq edir (Sousa & Tomlinson, 2018, s. 44). Məsələn, qrup işi, praktiki fəaliyyətlər və texnologiyadan istifadə tələbələrə iştirakını artırır və sinifdəki intizam problemlərini azaldır.

1.2. Emosional iştirak. Emosional iştirak, tələbələrə özünü sinifdə necə hiss etmələri və təhsilə qarşı münasibətləri ilə bağlıdır. Tələbələr öyrənmə ehtiyaclarının qarşılandığını hiss etdikdə, təhsilə daha müsbət yanaşırlar. Fərdiləşdirilmiş təhsil təcrübələri, tələbə seçimi və mədəni cəhətdən həssas tədris metodları motivasiyanı artırır və tələbələrə öyrənmə prosesinə sahiblik hissi yaradır (Dweck, 2006, s. 35).

1.3. Kognitiv iştirak. Kognitiv iştirak, tələbələrə akademik məzmunu anlamaq və mənimsəmək üçün göstərdikləri səy səviyyəsini ifadə edir. Diferensiallaşma, materialın tələbələr üçün uyğun çətinlik səviyyəsində təqdim edilməsi ilə kognitiv iştirakçılığı dəstəkləyir. Dəstəkləli tədris, səviyyələndirilmiş tapşırıqlar və problem əsaslı öyrənmə yanaşmaları tələbələrə tənqidi düşüncələrini və dərinlən anlama qabiliyyətlərini artırır (Vygotsky, 1978, s. 89).

2. Diferensiallaşmanın iştirakı artırmaq üçün tətbiq strategiyaları. Tədrisdə diferensiallaşmanı effektiv şəkildə tətbiq etmək və tələbə iştirakını artırmaq üçün müəllimlər müxtəlif strategiyalardan istifadə edə bilərlər:

2.1. Məzmunun fərqləndirilməsi. Məzmunu fərqli yanaşmalarla təqdim etdikdə, bu o deməkdir ki, bütün tələbələr eyni mövzu üzərində işləyir, lakin bəzi tələbələr üçün təqdim olunan material digərlərinə nisbətən daha çətin ola bilər. Məsələn, bəzi tələbələrə müqayisə dərəcələrinin formalaşdırılması qaydalarını həm "-more", həm də "-er" sonluqları ilə təqdim edə bilərik və "-er" sifətləri üçün yazılış qaydalarını izah edə bilərik. Digərləri üçün isə bu yazılış qaydalarını təqdim etməmək daha məqsəduyğun ola bilər və bəzilərinə sadəcə "more" müqayisə dərəcələrini və ya yalnız "-er" müqayisələrini öyrətməliyik.

Bu fərqləndirməni tələbələrə öyrənmək üçün müxtəlif materiallar təqdim etməklə, təqdimat üslublarını (məsələn, eşitmə, vizual və s.) dəyişməklə və onların anlamasını asanlaşdırmaq üçün scaffolding tətbiq etməklə həyata keçirə bilərik. Scaffolding dedikdə, tələbələr yeni mövzuya başlayanda əlavə dəstəyin göstərilməsi və bu dəstəyin artıq lazım olmadığı hallarda tədricən çıxarılması nəzərdə tutulur. Xarici dil kimi ingilis dili (EFL) siniflərində scaffolding üsullarına tələbələrin əvvəlki biliklərini aktivləşdirmək və yeni konseptlərlə əlaqələndirmək, öyrədilməsi çətin olan prosesləri sadə addımlara bölmək, tələbələrin təqlid edə biləcəyi bir model təqdim etmək, boşluqları doldurmağa imkan verən tapşırıqlar təqdim etmək, cavab verməzdən əvvəl kifayət qədər vaxt vermək və ya cavabları müzakirə etmək üçün sinif yoldaşı ilə işləmək daxildir. Bu texnikalar yalnız dil biliyi zəif olan tələbələr üçün deyil, bütün tələbələr üçün faydalıdır. Məzmunu fərqləndirmək həmçinin dil təcrübəsinin mövzusunu tələbələrin maraqlarına uyğun şəkildə dəyişdirmək deməkdir.

Məzmunun fərqləndirilməsi, tələbələrin öyrənmə səviyyələrinə, maraqlarına və öyrənmə üslublarına əsasən dəyişdirilməsini əhatə edir. Müəllimlər bunu aşağıdakı yollarla həyata keçirə bilərlər:

- Müxtəlif resursların təqdim edilməsi (dərslilər, onlayn materiallar, videolar, interaktiv simulyasiyalar)
- Səviyyələndirilmiş tapşırıqların verilməsi
- Müxtəlif qruplama strategiyalarının tətbiq edilməsi (Tomlinson, 2014, s. 57)

2.2. Prosesin fərqləndirilməsi. Prosesi fərqləndirmək fərqli tələbələr üçün müxtəlif tapşırıqlar yaratmaq deməkdir. Hamı eyni mövzu üzərində işləyir, lakin bəzi tələbələr daha çox müstəqillik və ya daha yüksək səviyyəli düşüncə tələb edən fəaliyyətlərdə iştirak edə bilər. Həmçinin, tələbələr fəaliyyətlərə müxtəlif vaxt sərf edə bilərlər. Bu prosesdə stansiyalar çox faydalıdır. Stansiyalar sinfin müəyyən bölgələridir və hər biri müəyyən bir bacarıq və ya tapşırıq üzərində işləmək üçün nəzərdə tutulur. Stansiyalar müxtəlif çətinlik səviyyələrində və ya fərqli öyrənmə yanaşmaları ilə fəaliyyətlər təqdim edə bilər.

Tələbələr istədikləri stansiyanı seçə və ya müəyyən stansiyalara yönləndirilə bilərlər. Onlar fərdi və ya kiçik qruplarda işləyə bilərlər.

Əslində, tələbələrin kiçik qruplarda və müəyyən rollarla işləməsi fərqləndirilmiş tədris üçün əla üsuldur, istər eyni səviyyədə olan, istərsə də müxtəlif dil səviyyələrinə malik tələbələr birlikdə işləsinlər. Qruplar eyni dil səviyyəsində olan və bir-birinə kömək edə bilən tələbələrdən təşkil oluna bilər.

Məsələn, tələbələr məlumatları qrafik təşkil edən diaqramlar və ya cədvəllər yaratdıqda, müəllimlər tələbələrə hansı növ təşkilatçını seçmək və ya onu şəkillərlə, ingilis dili sözləri ilə və ya öz ana dillərində doldurmaq imkanı verə bilərlər. "Jiqso" fəaliyyəti, interaktiv öyrənmə jurnalları və manipulativ materiallardan istifadə prosesi fərqləndirməyin digər yollarıdır.

Prosesin fərqləndirilməsi, tələbələrin bilikləri necə qazandıqlarına yönəlib. Bunun üçün:

- Müxtəlif tədris metodlarından istifadə etmək (düz izah, araşdırma əsaslı öyrənmə, qrup öyrənməsi)
- Tələbələrə müstəqil, cütlük və ya qrup şəklində işləmək imkanı yaratmaq
- Texnologiyadan istifadə etmək (Heacox, 2012, s. 98)

2.3. Nəticənin fərqləndirilməsi. Məhsulu fərqləndirmək dedikdə, tələbələrə bilik və bacarıqlarını müxtəlif üsullarla nümayiş etdirmək imkanı verilir. Bu yanaşma standart qiymətləndirmə üsulları, məsələn, test və çoxseçimli sualların hamıya eyni şəkildə tətbiq olunmasına alternativ kimi çıxış edir. Diferensiallaşdırılmış qiymətləndirmə testləri əvəz edə bilər, lakin eyni zamanda onları tamamlayıcı üsul kimi də istifadə etmək mümkündür.

Testlərin sonunda tələbələrə mövzu haqqında bildiklərini əlavə olaraq yazmaları üçün boş bir yer ayırır. Bəzən tələbələr test suallarına cavab olaraq nümayiş etdirdiklərindən daha çox biliklərini bu yolla göstərə bilirlər. Əgər testlərdən kənara çıxsaq, tələbələrin biliklərini qiymətləndirmək üçün onlara fərdi yanaşmalar tətbiq edə bilərik.

Nəticənin fərqləndirilməsi tələbələrin biliklərini necə nümayiş etdirdiklərini əhatə edir. Bunun üçün müəllimlər:

- Qiymətləndirmə üsullarını fərqləndirə bilərlər (yazılı hesabatlar, təqdimatlar, bədii layihələr)
- Yaradıcı ifadəni təşviq etmək
- Özünü və həmyaşıdlarını qiymətləndirməyə imkan yaratmaq (Wormeli, 2006, s. 77)

2.4. Öyrənmə mühitinin fərqləndirilməsi.

Öyrənmə mühiti tələbə iştirakçılığı üçün mühüm rol oynayır. Müəllimlər bunu aşağıdakı yollarla həyata keçirə bilirlər:

- Fərqli oturma planları yaratmaq
- Dəstəkləyici sinif mühiti qurmaq
- Vizual materiallardan, musiqidən və əyani

vasitələrdən istifadə etmək (Marzano, Pickering & Pollock, 2001, s. 112)

Problemə aktuallığı. Müasir təhsil sistemlərində tələbələr fərdi ehtiyaclarını qarşılamaq üçün yeni və effektiv yanaşmalara ehtiyac duyulur. Diaqnozlaşdırma, hər bir tələbənin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, onların tədris prosesində daha aktiv iştirak etməsini təmin edir. Qlobal təhsil tendensiya-
larında fərdi yanaşmanın əhəmiyyəti getdikcə artır və bu, müəllimlərin tədris metodlarını yenidən nəzərdən keçirməsinə səbəb olur. Bu baxımdan, diferensial yanaşmanın tətbiqi müasir təhsil siyasətində mühüm yer tutur və onun tələbə iştirakına təsiri aktual bir məsələdir.

Problemə yeniliyi. Diferensial tədris metodları son illərdə daha geniş tətbiq olunmağa başlanmışdır. Ənənəvi təhsil sistemində müəllimlər əsasən frontal metodlara üstünlük verirdilər, lakin bu yanaşma bütün tələbələrin eyni səviyyədə öyrənməsinə

zəmanət vermirdi. Yeni texnologiyalar, fərdi öyrənmə yolları və inklüziv təhsil prinsipləri diaqnozlaşdırmanı daha effektiv hala gətirmişdir. Müxtəlif təhsil modelləri və tədqiqatlar, fərdiləşdirilmiş yanaşmanın tələbələrin akademik uğurlarına və emosional rifahına təsir etdiyini sübut edir. Bu mövzu, hələ də tədqiqatçıların və təhsil mütəxəssislərinin diqqət mərkəzindədir və davamlı inkişaf etdirilməkdədir.

Problemə praktik əhəmiyyəti. Diferensial tədris metodlarının praktik tətbiqi müəllimlər üçün bir sıra üstünlüklər yaradır:

- **Fərdi yanaşmanın təmin edilməsi** – Tələbələrin öyrənmə tərzlərinə uyğun materialların seçilməsi onların dərsi daha yaxşı mənimsəməsinə kömək edir.

- **Motivasiyanın artırılması** – Tələbələrə öz maraq dairələrinə uyğun tapşırıqlar verildikdə, onlar öyrənmə prosesinə daha həvəsli yanaşırlar.

- **Daha yüksək akademik nailiyyətlər** – Diferensiallaşmanın nəticəsində tələbələrin öyrənmə səviyyəsi daha yüksək olur və onlar daha yaxşı nəticələr əldə edirlər.

- **Inklüziv təhsilin dəstəklənməsi** – Hər tələbənin ehtiyaclarına uyğun metodların tətbiqi inklüziv təhsilin keyfiyyətini artırır.

Ədəbiyyat

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). *Assessment and classroom learning*. Assessment in Education, 5(1), s. 7-74.
2. Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random House, s. 35.
3. Fredricks, J. A., et al. (2004). *School engagement*. Review of Educational Research, 74(1), s. 59-109.
4. Tomlinson, C. A. (2017). *How to differentiate instruction in academically diverse classrooms*. ASCD, s. 12.
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society*. Harvard University Press, s. 89.

Redaksiyaya daxil olub: 10.04.2025.